

Familjen i fokus

– Familjenätverk i teori och praxis

Av Elinor Lavesson

Socialhögskolan vid Lunds Universitet

SOPA 63

Vt-10

Handledare: Agneta Hedblom

Abstract

Author: Elinor Lavesson

Title: Families in focus – Family networking in theory and practice [translated title]

Supervisor: Agneta Hedblom

Assessor: Anders Östnäs

The purpose of this study was to examine how family networks are used in the Swedish child welfare today and how it is affected by structural changes in society. The essay is based on five interviews with professionals who work with families: three family therapists, one social adviser and one investigating social worker. The interviews present some of the approaches that exist in welfare care and treatment of children, their families and their network. The interviews were analyzed based on systems theory and highlights new demands on the social structure in terms of modernity and post modernity. The analysis revealed that there has been a change in focus of the Swedish childcare. The perspectives in treatment have been broadened to include the family system. There has been an increase in demand for evidence-based work, while the professional stresses importance of being flexible in working with people. There is also a greater acceptance for family networking. This can be seen as a reaction to the change needed in modern organizations, with hierarchical structures and lack of client influence. Approaches to family work appear to be dependent on the individual municipality's efforts on implementing network thinking in the organizational structure and on the therapists themselves.

Key words: family network, family system, extended family, family treatment, systems theory, post modernity

Nyckelord: familjenätverk, släktnätverk, familjebehandling, systemteori, postmodernitet

Innehållsförteckning

Förord	5
1 Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.1.1 Det nyzeeländska sättet	6
1.1.2 Familjens roll i Sverige	7
1.2 Syfte.....	8
1.3 Frågeställningar	8
1.3.1 Definition och diskussion av begrepp	8
2 Metod	9
2.1 Val av metod	9
2.1.1 Val av intervjupersoner	9
2.1.2 Presentation av intervjupersoner	10
2.1.3 Genomförande av intervjuer	10
2.2 Bearbetning och analys	11
2.2.1 Avgränsningar	12
2.2.2 Litteratursökning	12
2.2.3 Tillförlitlighet	12
2.2.4 Etiska överväganden.....	13
3 Tidigare forskning.....	14
3.1 Familjerådslag i Sverige	14
3.1.1 Försöksverksamheten	14
3.1.2 Utvärdering av projektet.....	15
3.2 Släktinghem.....	16
3.2.1 Attityder till släktingplaceringar	17
3.2.2 Olika skyldigheter och rättigheter	17
3.3 Sammanfattande reflektioner	18
4 Teori	19
4.1 Systemteori.....	19
4.1.1 Systemteorins framväxt.....	19
4.1.2 Systemteorins uppbyggnad.....	20

4.1.3 Subsystem och suprasystem	20
4.2 Ett postmodernt perspektiv	21
4.2.1 Modernitet	21
4.2.2 Evidensbaserad praktik.....	21
4.2.3 Postmodern kritik	22
4.2.4 Nya tolkningar av världen	22
4.2.5 Familjearbete genom skiftet	23
4.3 Sammanfattande reflektion.....	23
5 Analys av resultatet	24
5.1 Familjen i fokus.....	24
5.2 Ökande krav på manualer och evidens	26
5.3 Ekonomi eller behandling	30
5.4 Vad är viktigt i arbete med familjer?	31
5.5 Möten med familjen och dess nätverk.....	33
6 Avslutande diskussion	36
6.1 Sammanfattning.....	36
6.2 Avslutning.....	36
6.2.1 Egna reflektioner	38
7 Referenser	39
Bilaga 1 - Informationsbrev	41
Bilaga 2 - Intervjuguide.....	42

Förord

Det är med glädje jag skriver detta förord. Denna uppsats har tagit upp mina tankar nu i över 2 månader och jag måste säga att de flesta tankarna inte varit speciellt glada. Jag har dock lärt mig mycket under denna tid, både intervjuer och av den litteratur jag läst under arbetet. Jag ser med spänning fram emot att själv komma ut och arbeta när socionomutbildningen är slutförd.

Jag vill tacka mina intervjupersoner som tog sig tid att ställa upp och gav mig enorm inspiration. Jag vill tacka min handledare Agneta Hedblom för hennes feedback. Jag vill tacka min examiner Anders Östnäs och opponert Sven Marklund för hjälpen med att förbättra min uppsats. Jag vill även tacka mina vänner som orkat lyssna på mitt uppsatstjat under de senaste 2 månaderna. Jag vill framför allt tacka min man som har varit mitt ständiga bollplank, i ont och gott, och som korrekturläst min uppsats tills han själv varit lika trött på den som jag. Tack för all hjälp svenskalärarn.

1 Inledning

1.1 Problemformulering

1.1.1 Det nyzeeländska sättet

Idén till denna uppsats började växa fram under min tid som socionomkandidat i Nya Zeeland, där jag praktiserade på deras motsvarighet till våra barn- och ungdomskontor. Min handledare arbetade med utredning av barn och unga i behov av skydd eller stöd. Vad som slog mig som speciellt i deras arbetssätt var den stora fokuseringen på den externa familjen. Den uppfattning jag hade fått efter föreläsningar om och studiebesök inom den svenska barn- och ungdomsvården var deras fokus på individen, eller möjligtvis kärnfamiljen. I Nya Zeeland räknades det som släktens ansvar att se till att barnet mår bra.

När Nya Zeelands nuvarande barnavårdslag, Child, Youth and Their Families Act (New Zealand Legislation 1989), antogs 1989 markerade den en radikal ny linje för hur den nyzeeländska staten skulle hantera att ett barn som ansågs vara i behov av stöd eller beskydd. Den slog fast att familjen och dess nätverk hade kapacitet och rätt att göra genomtänkta beslut för att säkerställa barnets bästa (Ryburn 1994). I lagen står stadgat att:

13 (b) The principal that the primary role in caring for and protecting a child or young person lies with the child's or young person's family, whanau, hapu, iwi, and family group, and that (1) a child's or young person's family, whanau, hapu, iwi, and family group should be supported, assisted, and protected as much as possible; and (2) intervention into the family life should be the minimum necessary to ensure a child's or young person's safety and protection (New Zealand Legislation 1989).

Med den nya lagen infördes även en ny modell som gav familjerna en bättre möjlighet att ta detta ansvar, en Family Group Conference (FGC) (Ryburn 1994). Det kallas numera alltid till en FGC när ett barn anses vara i riskzon och kärnfamiljen inte kan ta hand om problemen själv eller när en ungdom har problem med lagen. Vid en FGC bjuds hela familjenätverket in (föräldrar, mor- och farföräldrar, syskon, mostrar, farbröder osv.) för att vara med i beslutsfattandet om vilket stöd som är bäst för familjen.

Upprinnelsen till den nya modellen var en statlig utredning som tillsatts pga. den utbredda oron över maorier (den nyzeeländska urbefolkningen) överrepresentation inom statlig samhällsvård. Efter en landsomfattande kartläggning fastslogs att maorifamiljer

missgynnades i social service då det statliga barnavårdssystemet byggde på vitas normer om familjeliv. Maorifolkets utvidgade familjestruktur gavs inget erkännande i beslutsprocessen när maoribarn var aktuella för statens barnavård (Ryburn 1994).

Vidare fastställs i lagen att det är önskvärt att när ett barn måste flyttas från hemmet bör dem placeras inom den närmaste familjen då blodsband ansågs som stärkande vid placeringar. En placering utanför släkten endast bör ske om det finns en allvarlig risk att barnet kommer till skada inom släktnätverket. Barnet skall sedan snarast möjligt återförenas med familjenätverket (New Zealand Legislation 1989).

Lagen betonade alltså släktens roll i beslut och tron på att det nätverk som utgör familjen kommer att fatta trygga och riktiga beslut för sina barn om de får resurser, information och makt (Ryburn 1994). I enlighet med maorisk kultur definieras familjen i lagen på ett brett sätt och man räknar in släkt, vänner och övriga personer som har psykologisk betydelse för barnet. På detta sätt ville man etablera en kollektiv ansvarsyn för barnet istället för en individuell. Man menade att fler nu fick möjligheten att agera för att åstadkomma en förändring, och detta skulle även gälla den vita befolkningen (Sundell & Hægman 1999).

Detta tankesätt är något man kan diskutera fördelar och nackdelar med men jag såg deras släkt- och familjefokus som framför allt positivt då mycket stöd till barnet verkade finnas nära till hand.

1.1.2 Familjens roll i Sverige

I det svenska bondesamhället tog generationer av samma familj hand om varandra men i takt med det moderna samhällets frammarsch separerades familjen till förmån för industrialismens fabriksarbete (Hargreaves 1998). Här har dessa traditioner fått ge vika för välfärdssamhället där staten tagit över vården av barn och äldre. Hur har detta påverkat familjens roll i det svenska samhället? Kärnfamiljen framstår fortfarande som normen i samhället och familjens nätverk har inget givet fokus i svensk lagstiftning (se bl.a. Eliasson 2004; Gustafsson 2009). Även teorier om familjebehandling växte fram i samband med den moderna samhällsstrukturen. Samtidigt har en stark kritik lyfts mot välfärdsstatens strukturella organisering. Det sociala arbetet har utsatts för förändringskrav med kritik om bristande klientinflytande och allt för liten flexibilitet. I Nya Zeeland används släktnätverket som en säkerhetslänk mellan barnet och socialtjänsten vid utredning och behandling. Genom familjearbete kan barnet hållas kvar i en redan trygg miljö. Men var finns familjen och släktnätverk i dagens Sverige?

1.2 Syfte

Syftet med min uppsats är att undersöka hur man använder familjenätverket inom den svenska barn och ungdomsvården.

1.3 Frågeställningar

- Var ligger fokus för barnvården i dagens sociala arbete utifrån öppenvård och behandling?
- Vilken syn har professionella idag på arbete med familjenätverket?
- Har synen på familjearbete förändrats med tiden?
- Vad anses vara viktigt inom familjebehandling?

1.3.1 Definition och diskussion av begrepp

- I *familjenätverket* räknas all släkt som finns till hands in (mormor, farbror, kusiner) Jag använder begreppet *släktnätverk* parallellt med familjenätverk
- Familjens *nätverk* består även av professionella, vänner och kollegor, de som på olika sätt står familjen nära utan blodband.
- När barnet är placerat i *släktinghem* kan det både handla om slakten eller annan närstående, huvudsaken är att barnet har en relation till familjen innan placeringen sker. Med *vanligt familjehem* menas att det inte finns några relationer innan placeringen.
- Jag kommer att använda begreppet *professionella* när jag talar om intervjupersonerna i grupp.
- Jag kommer även gruppera dem med uttrycken *familjebehandlare*, gällande de tre som arbetar aktivt med familjebehandling, och *kommunalt arbetande socialarbetare*, menat socialsekreterare, socialrådgivare och familjebehandlare 2. Då familjebehandlare 2 arbetar kommunalt med familjebehandling ingår hon i båda grupperna.

2 Metod

2.1 Val av metod

Uppsatsen bygger på en kvalitativ undersökning med en semistrukturerad intervjuform. Jag byggde mina intervjuer utifrån olika teman och lät därefter intervjupersonen reflektera kring dessa. Arbetssättet gav mig större utrymme att fördjupa frågor då det fanns möjlighet till en dialog med intervjupersonerna. Jag kunde få svar på de frågor jag var intresserad av samtidigt fånga intervjupersonens egna åsikter och de teman de lyfte fram. Då intervjuerna skedde i direkt kontakt med intervjupersonerna kunde förtydliganden göras direkt för att undvika missförstånd. Sådana upptäcks oftast genom avläsning av kroppsspråk, tonläge osv och kan endast observeras vid ett faktiskt möte. En semistrukturerad intervju, i jämförelse med en öppen, skapar en tydligare struktur i svaren vilket gör den fortsatta analysen med intervjuerna lite lättare. Det finns redan teman att koda efter vilket gör det enklare att jämföra intervjuernas svar (May 2001).

Kvalitativa intervjuer ger mig möjlighet att tala direkt med personer som arbetar i kontakt med familjer i behov av stöd och att utforska deras åsikter om vad som motiverar dem i deras arbete. Den valda metoden har dock en begränsning i att jag endast talar med en liten del av undersökningspopulationen. Jag är medveten om att mina intervjupersoner arbetar i en liten del av Sverige. Arbetssätt skiljer sig åt stort mellan kommuner och arbetsplatser i landet, och medför att det blir svårt att dra några generella slutsatser av min studie. En mer utökad och allmän undersökning av socialarbetares tankar kring familj och nätverk finns det tyvärr inte tid eller utrymme för i en kandidatuppsats.

2.1.1 Val av intervjupersoner

Uppsatsidén byggde från början på utredande socialsekreterare och deras upplevelser av familj och nätverksarbete. Jag kontaktade därför skånska kommuners Individ- och Familjeomsorgskontor via e-mail med ett bifogat informationsbrev om mig själv och min planerade uppsats (se bilaga 1). Responsen på mina förfrågningar var oväntat låg. När jag kontaktat 16 kommuner och endast fått ett ja och tre nej valde jag att utvidga förfrågningarna till familjearbete i stort och fick på så vis ytterligare en intervju. Två intervjuer fick jag genom mina privata kontakter när fokus på uppsatsen ändrats och en intervju med en familjebehandlare var redan inbokad då den skulle fungerat som en informationskälla inför intervjuer med socialsekreterare.

Man kan ställa sig kritisk till att mitt urval fick ske av ett så begränsat antal intresserade. Jag menar dock att mina intervjupersoner nu representerar olika kommuner och olika delar i det sociala arbetet med familjer. De arbetar alla på något sätt med barn, unga och deras familjer inom öppenvård och behandling. Fyra professionella har socionomutbildning och en är i botten socialpedagog. Tre intervjupersoner arbetar aktivt med behandlingsarbete och är Steg 1-utbildade i familjeterapi, minst två med systemteoretisk inriktning. De arbetar inom olika organisationsstrukturer vilket ger ett bredare perspektiv på behandlingssituationen inför analysen.

2.1.2 Presentation av intervjupersoner

Jag genomförde fem intervjuer med socialarbetare som är i kontakt med familjen och dess nätverk. När jag refererar till mina intervjupersoner kommer jag att använda deras titlar:

- *Familjebehandlare 1:* Arbetar på en privat organisation som bedriver intensiv nätverksbaserad behandling av ungdomar i tonåren och deras familjer, med ungdomen i hemmet eller på utbildade familjehem.
- *Familjebehandlare 2:* Arbetar kommunalt med familjesamtal med klienter som kommit på eget initiativ eller har blivit hänvisade efter utredning hos socialsekreterare i en kommun som tagit ställning för familjebehandling.
- *Familjebehandlare 3:* Arbetar på statlig institution med familjer till placerade ungdomar. Arbetar manualbaserat och multisystemiskt med föräldrautbildning och stöd inför hemflytt av ungdom.
- *Socialsekreterare:* Arbetar kommunalt som kurator på skola och samt utredningssekreterare i en kommun som aktivt arbetar med nätverksarbete.
- *Socialrådgivare:* Arbetar kommunalt inom öppenvården med förbyggande insatser för familjer och är utbildad nätverksledare.

Två av dessa hade erhållit mitt informationsbrev via e-mail innan mötet och två fick en förklaring av mitt syfte på telefon vid tidsbokning av intervju och sedan ett förtydligande vid intervjutillfället. En tidsbokning skedde via e-mail och således gavs informationen här.

2.1.3 Genomförande av intervjuer

Fyra intervjuer skedde på den professionelles arbetsplats under arbetstid. I intervjun med socialsekreteraren var hans kandidat med under intervjun och gav vid förfrågan sina upplevelser av organisationen. Intervjuerna varade mellan 45 minuter och 75 minuter, beroende på hur väl samtalet flöt. De spelades in med diktafon för att senare transkriberas.

Den femte intervjun skedde i intervjupersonens hem då det passade denne bättre. En dialog startade omedelbart och det obekvämt att avbryta och plocka upp diktafonen. Jag valde därför att endast anteckna stödord för att sedan skriva en sammanfattning när jag kom hem. Denna intervju skedde sist så hade jag relativt stor kunskap om vad som sagts i tidigare intervjuer och vad som var relevant för uppsatsarbetet. Jag är medveten om att detta minskar min tillförlitlighet men jag har tidigare vana av att referera intervjuer efter anteckningar och gjorde därför detta ställningstagande för att behålla den goda stämningen i intervjun.

Till alla intervjuer användes samma intervjuguide (se bilaga 2). Denna konstruerades utifrån teman jag ansåg relevanta för mitt syfte. De teman jag använt kommer från litteratur och min förkunskap om familjearbete från praktiken i Nya Zeeland. Till min första intervju hade jag ett större antal underfrågor som stöd om jag skulle köra fast. Jag rensade dock bland dessa till nästa intervju då ett stort antal kändes irrelevanta för mitt syfte. Jag använde dock fortfarande samma teman och sedan utgick jag från vad intervjupersonen berättade och följde upp deras svar med relevanta följdfrågor som jag följde dock upp med andra följdfrågor som var relevanta vad som framkom i intervjun och för de organisationer mina intervjupersoner arbetade inom.

2.2 Bearbetning och analys

De fyra inspelade intervjuerna transkriberades efter intervjun. För att spara tid transkriberade jag inte det som var irrelevant för uppsatsen, till exempel förklaring av organisationsstrukturer. Utifrån de transkriberade intervjuerna identifierade jag fem teman med undergrupper som var intressanta för mitt syfte. Jag kodade därefter texterna utifrån mina teman och jämförde de uttalanden jag fått. Jag plockade därefter ut de citat och tankar jag bäst ansåg speglade intervjupersonernas åsikter. Jag kodade även den sista, sammanfattade intervjun utifrån samma teman. Då denna intervju inte spelades in finns det inte lika många rena citat men jag menar att hennes åsikter ändå framhålls i analysen genom jämförelse och argumentering.

Citaten jag använder är renskrivna och redigerade för att öka förståelse och. Där jag har tagit bort enstaka ord eller delar ur meningar är det markerat med [...] och där jag utelämnat en hel eller flera meningar är det markerat med [---]. Jag har dock tagit bort vissa hummanden, stakningar och ja/nej utan att markera detta.

2.2.1 Avgränsningar

Jag har i uppsatsanalysen valt att fokusera på familjens betydelse i behandling för barn och unga med problem. Utöver detta tar jag bland annat upp släktnätverkets medverkan i utredning och behandling, trender i dagens familjearbete, metoder och strukturella hinder för nätverksarbete. Andra delar som jag sett men inte valt att fokusera på har varit ungdomars problematik, hur behandlingen går till, yrkesroller, kulturella aspekter på familjebehandling och relationen till andra områden ungdomen är aktiv på, till exempel skola.

2.2.2 Litteratursökning

Jag hade från början svårt att hitta relevanta sökord för denna uppsatsidé. Vid sökning på nätverk fick jag antingen upp information om det professionella nätverksarbetet eller så hamnade jag på stöd till äldre som vårdar sina närstående.

Jag började min sökning på Lovisas snabbsök och sökte på ord som *nätverksarbete*, *nätverksteori*, *nätverksfamiljen* och *familjenätverk*. Jag gick sedan vidare till avancerad sökning och provade olika kombinationer, bland annat *nätverk** + *social** + *familj*. Jag sökte sedan på Libris utökade sökning på lite olika kombinationer, bl.a. *familj** *nätverk** detta gav mig 197 träffar av olika slag och inriktning. Jag gjorde även en engelsk sökning på Elin där jag experimenterade mig fram till *family**, *network* och *support*.

Jag fick sedan tips av en lärare om att Sverige hade provat FGC-konceptet och hittade genom sökning på *familjerådslag* på motsvarande sidor en hel del relevant litteratur. Efter detta började jag läsa referenslistor i gamla uppsatser om familjearbete och litteraturlistor i böcker om familjeterapi. En stor del av min referenslitteratur kommer från andras källhänvisningar.

2.2.3 Tillförlitlighet

Jag använde samma grundläggande intervjuguide i samtliga intervjuer och fokuserade frågorna på intervjupersonens aktuella arbetsområde. Som Aspers (2007) säger så ger detta mig möjlighet att säkerställa kvaliteten på primärmaterialet. Innan intervjun skickade jag, där det var möjligt, ut ett informationsblad med information om intervjun i förväg. Där det inte var möjligt var jag noga med att informera intervjupersonen om syfte och rättigheter vid själva intervjutillfället. Intervjuerna bandades och transkriberades för att de skulle bli lättare att hantera under analysstadiet. En inspelad intervju utgör ett bra underlag för tolkning då jag kan fokusera på samtalet och interaktionen istället för att hela tiden

behöva anteckna (Aspers 2007). Viktigt att komma ihåg är dock att bli inspelad kan för intervjupersonen kännas konstigt och vara hämmande för samtalet. Jag försökte dock undvika detta genom att skapa en god atmosfär i rummet innan intervjun började och det verkade fungera bra. Det var även av denna anledning jag valde bort diktafon vid min sista intervju.

2.2.4 Etiska överväganden

Då min studie kommer att handla om socialarbetare och deras syn på familjenätverk är inte den etiska övervägningen lika relevant som vid en studie av till exempel brukare, vars situation redan är marginaliserad. Mina intervjupersoner är professionella socialarbetare och intervjuerna handlar om professionella åsikter och arbetssätt. Det är dock ändå viktigt att göra etiska överväganden av situationen. Därför har jag följt Vetenskapsrådets (2002) forskningsetiska principer som behandlar information till intervjupersonen, samtycke, konfidentialitet och nyttjande av information. Detta har skett genom att jag varit noga med att informera om vad det är tänkt att uppsatsen skall handla om och att deltagandet är frivilligt (*ibid.*). Jag har även aidentifierat mina respondenter genom att endast kalla dem för deras yrkestitel. Jag presenterade kort deras arbete för att underlätta fortsatt läsande. Efter uppsatsen är godkänd kommer jag radera intervjuerna då mina uppgifter, enligt nyttjandeprincipen, endast får användas till den tänkta forskningen, alltså min kandidatuppsats (Vetenskapsrådet 2002).

3 Tidigare forskning

Att hitta tidigare forskning om familjearbete visade sig vara en smula besvärligt. Vid sökning på familj och nätverk hamnade fokus på det professionella nätverket eller stöd till äldre som vårdar sina närstående vilket inte kändes relevant för mitt syfte. Jag ville heller inte presentera den uppsjö av modeller för familjearbete som finns tillgängliga och är väl dokumenterade. Sedan mitten av 1990-talet har dock familjen hamnat allt mer i fokus för socialt arbete i Sverige men mer som ett nytt synsätt.

Den forskning jag kommer presentera har därför ett mer kunskapsutvidgande perspektiv på ett relativt nytt forskningsfält. Jag har valt att presentera den utvärdering som gjorts av Svenska Kommunförbundets försöksverksamhet med familjerådslag som bygger på den nyzeeländska modellen med Family Group Conferences. Jag tar även upp en avhandling om släktingplaceringar som belyser den tudelade inställning som finns till familjearbete inom svensk barnvård. Fokus i undersökningarna ligger framför allt på socialsekreterarnas upplevelser och därav blir redovisningen av ett mer beskrivande slag.

3.1 Familjerådslag i Sverige

Nya Zeelands metod för att ta med familjenätverket i arbetet med utsatta familjer väckte stort intresse världen över. Konceptet med FGCs spred sig världen över till länder som Australien, Sydafrika och USA. Sverige fick upp ögonen för konceptet genom en artikel i Socionomen baserad på Storbritanniens försöksverksamhet (Ryburn 1994).

Under våren 1995 fick dåvarande socialminister Ingela Thalén motta en protestlista med över 1000 namnunderskrifter från mormödrar som ville få ta hand om sina barnbarn (Hægman & Sjöblom 2000). Släktingarna ville uppfattas som en resurs för socialtjänsten och inte som ett hot eller ett besvär. Det så kallade Mormorsupproret resulterade i en riksdagsdebatt som påtalade familjen och släktens betydelse för barnet och att dessa måste få större utrymme i socialt arbete. Den nyzeeländska modellen med FGCs stämde väl överens med det ökande kravet på klienters medinflytande som rests i Sverige och i samband med riksdagsdebatten meddelade Ingela Thalén att regeringen skulle stödja Svenska Kommunförbundets försöksverksamhet, i Sverige kallat familjerådslag (*ibid.*).

3.1.1 Försöksverksamheten

Hösten 1995 startades projektet i tio svenska kommuner (Sundell & Hægman 1999). Man använde Englands omarbetade modell som mall och anpassade den till svensk

lagstiftning. Det finns framför allt en väsentlig skillnad mellan den nyzeeländska originalmodellen och tillämpningen av den i Sverige och Storbritannien. Familjer i Nya Zeeland har en lagstadgad rätt till ett familjerådslag medan det i Sverige och Storbritannien är socialarbetaren som beslutar vilka familjer som erbjuds modellen (Sundell & Hægman 1999). Vilka som bjuds in beslutas i samråd med familjen. Den lagstadgade rätten till rådslag i Nya Zeeland betyder dock att alla i släktnätverket har rätt att närvara, oavsett deras relation med barnets föräldrar. Det är samordnarens uppgift att kontakta så många som möjligt, om det kan anses vara i barnets intresse att de närvarar (Hægman & Sjöblom 2000).

Tanken med den svenska modellen var att familj, släkt och vänner har en kunskap om det enskilda barnet som myndighetspersoner saknar och som gör dem bättre rustade att fatta beslut om barnets bästa (Sundell & Hægman 1999). Den största skillnaden mellan ett familjerådslag och ett traditionellt nätverksmöte är att familjen i ett familjerådslag har en enskild överläggning, utan myndighetsinblandning, där de ensamma gör upp en handlingsplan för barnet. Idén bakom införandet av familjerådslag var att man ville skapa en maktförskjutning i utredningar där socialarbetarens roll förändras från expert och till resursperson. Det var dock fortfarande de sociala myndigheterna som skulle ta det slutgiltiga beslutet om vilket bistånd barnet och familjen skulle få. Detta genom godkännande, eller avslag, av handlingsplanen (*ibid.*).

3.1.2 Utvärdering av projektet

Projektet med familjerådslag pågick mellan 1995 och 1997 och utvärderades av Forsknings- och Utvecklingsenheten (FoU) inom Stockholms resursförvaltning. Detta projekt resulterade i en kvantitativ rapport med utgångspunkt i 74 rådslag (Sundell & Hægman 1999) och en kvalitativ rapport som ingående studerade 19 familjerådslag (Andersson & Bjerkman 1999). Det har även skett ett flertal externa utvärderingar och undersökningar som har sin grund i familjerådslagsprojektet.

I FoUs undersökningar framkom att socialsekreterarna var övervägande positiva till familjerådslag, både före och under projektet. Ändå genomfördes det inte särskilt många familjerådslag. Anledningar till detta ansågs vara bland annat att många socialsekreterare misstrodde familjernas förmåga att använda familjerådslagen till något konstruktivt, att många familjer tackat nej och att arbetsledningen inte gett tillräckligt stöd. Flera socialsekreterare uttryckte en rädsla för att förlora kontrollen över utredningen. Metoden var uppskattad bland familjer som tackade ja i jämförelse med andra insatser från sociala

myndigheter. Ett väl genomfört rådslag hade barnperspektiv och fokus på barnets intresse och 97 % av familjernas handlingsplaner godkändes av socialtjänsten. Familjerna var dessutom villiga att stå för majoriteten av insatserna. Av barn som placerades utanför hemmet kom elva av 14 att bo hos släktingar. Detta hände endast i ett fall av 16 med barn utredda på traditionellt sätt.

Viktigt med familjerådslagen var att det framkom att släkt och vänner var villiga att engagera sig i och ta ansvar för barnets situation, trots att familjer med många problem ofta har en svag relation till sociala nätverk. Ett problem var dock att faderns släkt i stor utsträckning hade försvunnit när modern hade ensam vårdnad om barnet. En tredjedel av rådslagen saknade representant från faderns sida (Sundell & Hægman 1999; Andersson & Bjerkman 1999).

3.2 Släktinghem

”‘Mormorsupproret’ belyste mormödrar som en bortglömd resurs men det har aldrig varit någon rusning till några släktingar när socialtjänsten sökt familjehem”, menar Lars Lilled, verksamhetschef för barn- och ungdomsresurser på Hisingen i Göteborg (Grant 1997 s. 25). I en intervju i Socionomen med Lilled och Annette Larsson, socialkonsulent vid länsstyrelsen i Göteborg, talar de om att fosterbarn hamnar i en vakuumexistens. De menar att föräldrarätten idag är stark och det finns risk för att man förlorar fokus på barnens behov till förmån för föräldrarnas. Många fosterbarn lever i ovisshet om hur lång en placering kommer bli. Här anser de att släktinghem borde vara en mer utnyttjad resurs. I en undersökning av släktinghem i Göteborg upplevde 40 % av barnen att de bara bott hos släktingar eller andra personer de kände och betraktade inte sig själva som fosterbarn vilket skonade dem från oro över placeringens stabilitet. Det visade sig även att dessa barn hade mindre kontakt med socialtjänsten än andra placerade och kontakten med de biologiska föräldrarna fungerade bättre. Lilled och Larsson menar att det fortfarande finns en skepsis till släktinghem inom socialtjänsten och att det kan handla om en maktfråga, att det inte är socialtjänsten som har rekryterat dessa hem. (Grant 1997).

Under senare år har socialtjänstlagen (förkortat SoL) stärkts med anledning av släktingplaceringar. 1999 gjordes en viktig förändring med att *bör* ändrades till *skall*. Numera går att läsa:

6 kap. 5 § När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock

enligt 1 kap. 2 § alltid beaktas (SoL 2001:453).

Det är dock oklart hur mycket svensk socialtjänst följer detta och utnyttjar familjenätverket vid placeringar. Margit Eliasson (2004), f.d. språkrör för Mormorsupproret, hävdade i en debattartikel 2004 att det under fem år inte blivit någon förändring av socialtjänstens attityder till släktinghem.

3.2.1 Attityder till släktingplaceringar

Enligt Sofia Linderot (2006) finns det inte alltid ett likhetstecken mellan lagstiftningens intentioner och det sociala arbetet som utförs i praktiken. I sin licentiatavhandling intresserade sig Linderot för släktingplaceringar och avhandlingen tar sin utgångspunkt i förändringen av 6 kap. 5 § SoL och vad den innebär för socialtjänstens arbete och för berörda familjer. Genom kvalitativa intervjuer med 27 personer som arbetar med placering av barn tittar hon närmare hur socialarbetare resonerat och agerat i de fall där ett barn har blivit placerad hos släktingar, hos andra närstående eller hos för barnet okända familjer.

Hennes resultat visade att det numera fanns en positiv syn till släktplaceringar men att detta var något som radikalt hade förändrats under de senaste 10 åren. Förändringen berodde framför allt på ett allmänt öppnare synsätt gentemot det informella nätverket och mer nätverksorienterade arbetsformer i stort. Flera socialsekreterare talade dock om svårigheten att ändra inställningen till familjenätverket. Som positivt med släktinghem framhölls att barnet redan hade en känslomässig relation till familjen vilket gav barnet trygghet. Kontakten med biologiska föräldrar och övrig släkt kom sig naturlig vilket underlättade återförening och invandrabarn kunde få en möjlighet att vara kvar i sin kultur. Som negativt med släktinghemsplaceringar lyftes framför allt en större risk att negativa familjemönster kunde överföras till barnet och att familjer skyddar varandra. Man uttryckte också en rädsla för att släktingar skulle ha svårare för att sätta gränser gentemot de biologiska föräldrar, till exempel vid umgänge.

3.2.2 Olika skyldigheter och rättigheter

Två tredjedelar av tjänstemännen ansåg att man kan ha lägre ställda krav gentemot släktinghemmen jämfört med krav som riktade mot andra familjehem då eventuella brister kompenseras av den känslomässiga relationen. Få handläggare kunde klart konkretisera tillvägagångssättet för hur man fick fram uppgifter om vilka personer som fanns i det sociala nätverket, endast ett fåtal nämnde att de upprättade nätverkskartor tillsammans med barnet. Ersättning vid släktingplacering visade sig vara en kontroversiell fråga och

det hade förts många känslomässiga diskussioner om detta. Endast drygt hälften av tjänstemännen ansåg att släktinghem skulle likställas med andra familjehem.

Gällande lagstiftningen fanns förvånansvärt dåliga kunskaper, knappt hälften av intervjupersonerna hade uppfattningen att det i lagstiftningen står att man *skall överväga* en placering hos anhöriga eller andra närstående. Endast en tjänsteman hade genomgått en kurs med anledning av lagändringen. För de övriga nämndes det i en allmän information om olika lagändringar som trädde i kraft vid samma tidpunkt.

Trots den allmänt positiva inställningen till släktingplaceringar och trots att det är en skyldighet enligt lag, visar undersökningen att placering hos anhöriga och andra närstående inte alltid övervägs i praktiken. Statistik mellan 1999 och 2004 vittnar om att det inte skett någon större ökning av andelen barn som placeras i släktinghem. Möjliga orsaksfaktorer är brister i kunskapen kring skyldigheter, brister när det handlar om att följa lagstiftningens bestämmelser, bristande kunskap om familjenätverket och att ”främmande” familjehem har fått utgöra ”normen” för vad ett familjehem är för något (Linderot 2006).

3.3 Sammanfattande reflektioner

Undersökningarnas fokus ligger på socialsekreterares upplevelser och de framhåller båda att arbete med familjen upplevs som bra och att det finns resurser att hämta inom familjenätverket. Dock verkar inte detta tänk vara särskilt etablerat i vardagen och det finns en rädsla bland socialarbetarna att bli av med för mycket makt vid familjearbete. Ett problem vid implementeringen av nya metoder och lagar verkar också vara att besluten kommer från toppen av hierarkin utan vidare samarbete med de som faktiskt skall använda sig av den. Detta medför att metoden, trots dess många fördelar blir en parentes i det dagliga arbetet.

En kritik till utredningen av familjerådslag är att det inte har skett någon uppföljning på senare tid. Det saknas även kvantitativ forskning i Nya Zeeland trots att metoden används regelbundet där. Bristen på uppföljning medför att det blir svårt att se en verklig effekt för klienterna och bedömningen om metoden lämnas helt till socialsekreterarnas eget tyckande.

4 Teori

Jag kommer att skapa grund för min analys med hjälp av systemteori och hur den betonar vikten av att se helheten vid familjearbete. Jag kommer även att belysa min empiri utifrån ett postmodern perspektiv och kommer därför kort presentera moderniteten och dess grunddrag. Jag kommer även lyfta lite av den kritik och de krav på förändringar som framkommit i och med en övergång till ett postmodernt samhälle.

4.1 Systemteori

Hall och Fagen myntade 1956 en klassik definition av ett system: ”Ett system är en uppsättning objekt (systemets beståndsdelar) med relationer mellan objekten och mellan deras egenskaper” (Lundsbye et al. 2010 s. 85). Relationerna definieras av kommunikation och därför är systemperspektivet användbart i alla sociala sammanhang. Olika relationer har olika signifikans, vilket ger systemen olika stor betydelse för individen. Ett av de mest signifikanta systemen som människan ingår i är dock familjen (*ibid.*).

Systemteori är ett samlingsbegrepp för en grupp delvis skilda teorier, generell systemteori, kontrollteori, cybernetik, socialekologisk teori med flera. Genomgående för alla teorier är dock fokus på helheten. Med vissa undantag är systemteori ett fundament i alla familjeterapeutiska modeller (Schjødt & Egeland 2007). Systemteori är en grundläggande teori inom nätverksarbete. Den bildar en sammanhållande metateori bland de teorier som handlar om det komplexa mänskliga systemet. Genom systemteorin får nätverksterapeuten en utgångspunkt att beskriva och förstå de pågående relationerna i ett nätverk. Enligt systemteorin bildar människor, genom att de relaterar till varandra, kommunikationssystem och det är just samspelet - kommunikationen mellan människor i ett gemensamt sammanhang - som är systemteorins fokus (Forsberg & Wallmark 1998).

4.1.1 Systemteorins framväxt

Människors samspel i nätverk bildar komplicerade mönster. För att förklara mänskliga samspelelmönster har en rad grundläggande synsätt skapats inom vetenskapen. Systemteorin utgör ett synsätt som betonar helheten (Forsberg & Wallmark 1998). På 1940-talet började Ludwig von Bertalanffy studera hur olika delar i ett system påverkar varandra. Hans arbete lade grunden för generell systemteori. De principer som ligger till grund för denna teori är generellt tillämpbara på system av helt skilda slag, till exempel biologiska, politiska och sociala system (Lundsbye et al. 2010).

4.1.2 Systemteorins uppbyggnad

När man behandlar familjen som ett system utgår man från att grundproblemet inte finns inom individerna utan emellan dem. I det systemteoretiska synsättet låter sig enskilda fenomen förstås som delar av större helheter, och varje del står i ömsesidigt påverkansförhållande till andra delar och till helheten (Lundsbye et al. 2010). Samtidigt påminner Schjødt och Egeland (2007) om att förståelsen av ett system förutsätter att fokus växlar mellan systemets delar och systemet som helhet. Familjens inre liv påverkas alltid av yttre händelser. Familjens medlemmar har alltid kontakt med dess utomstående omgivning.

Systemen har en hierarkisk struktur, där det överordnade systemet och dess processer påverkar underordnade system mer än de underordnade påverkar de överordnade (Lundsbye et al. 2010).

Västvärldens vardagliga tänkande domineras av ett orsak-verkan-sambandssökande vid problem. I självreglerande system befinner sig dock alla delar i ständig påverkan. När A påverkar B som påverkar C, så påverkas A i sin tur av både B och C osv, något som senare fått betäckningen cybernetik av första ordningen (Forsberg & Wallmark 1998; Hårtveit & Jensen 2005). Samma utfall kan därför ha en mängd olika orsaker och samma bakomliggande händelse kan ge många olika effekter. Fenomenet kallas ekvifinalitet och innebär att det är meningslöst att söka enkla samband mellan input och output eftersom förklaringen ligger i hela samspelsprocessen (Lundsbye 2010).

4.1.3 Subsystem och suprasystem

En familj kan alltså beskrivas som ett system. Varje familjesystem består sedan av subsystem som på olika sätt interagerar med varandra. De viktigaste subsystemen i en familj är makarna, föräldrarna, barnen och olika relationer mellan familjemedlemmarna. Det är viktigt för familjebehandlaren att veta vilket system man arbetar med (Schjødt & Egeland 2007).

Det är också viktigt att komma ihåg att ett system även är medlem av en större helhet, ett suprasystem. Andra delar i suprasystemet kan vara grannar, släkt eller ett kyrkoförbund. Familjens subsystem kan också vara delar av andra suprasystemet, till exempel sonens gäng eller dotterns skolmiljö. I mötet med familjer är det som regel viktigt att inkludera analyser av medlemmarnas interaktioner med dessa omgivningar. Vi måste känna till något om i vilket sammanhang som familjen verkar för att förstå dem som system (*ibid.*).

4.2 Ett postmodernt perspektiv

Uppsatsen tar utgångspunkt i Andy Hargreaves (1998) beskrivning av postmodernitet som samhällstillstånd, inte ur postmodernismen som är ett estetiskt, kulturellt och intellektuellt fenomen. Hargreaves resonemang kring modernitet och postmodernitet är inte teoretiska ståndpunkter utan utgår från teoretiska resonemang som beskriver dessa samhällstillstånd.

4.2.1 Modernitet

Dagens samhällsuppbyggnad utformades under förhållanden som av samhällsforskare har kommit kallas för *modernitet*. Modernitetens grund vilar på tron att naturen är formbar och att man kan uppnå sociala framsteg genom att systematiskt utveckla vetenskap och teknologi och använda insikterna rationellt på det sociala och ekonomiska livet. Stora teorier om vilka lagar som styrde världen lades fram, även för mänskligt beteende. När man väl upptäckt lagarna kunde man dessutom utnyttja kunskapen för att kontrollera sin omgivning, som med bilen och flygtrafiken (Hargreaves 1998; Hårtveit & Jensen 2005).

Under moderniteten skildes arbetet från familjen och med industrialiseringen kom fabrikkssystemet, som ledde till massproduktion och masskonsumtion. Organiseringen av samhället genomgick en rationalisering. Den moderna fabriken samlade ett stort antal arbetare som noga reglerades genom övervakning och kontroll av byråkratiska hierarkier. Inom det politiska området utvecklades välfärdsstaten som en civiliserande och upplysande kraft. Den moderna staten blev en planerande stat där allt har sin funktion. Den både skyddar och övervakar sin befolkning i effektivitetens och utvecklingens namn med ett nät av regleringar, styrning och åtgärder (Hargreaves 1998; Lalander & Johansson 2007).

4.2.2 Evidensbaserad praktik

Som en del av modernitetens vetenskapsfokusering kan det ökade kravet om evidensbaserade metoder inom socialt arbete ses. Begreppet grundar sig i *evidensbaserad medicin*, som myntades av David Sackett och hans kollegor i Kanada i början av 1990-talet (Jergerby & Sundell 2008). Sackett var folkhälsoforskare och reagerade på att mycket av den kliniska praktiken inte grundades på vetenskaplig forskning. En följd av detta blev att patienterna inte fick den bästa tänkbara vården. En liknande kritik har riktats mot det sociala arbetet.

Med *evidensbaserad praktik* menas att det finns bevis om insatsens effekter. Evidensbaserad praktik är tänkt integrera tre kunskapskällor: den för tillfället bästa

vetenskapliga kunskapen, brukarens erfarenhet och önskemål samt den professionelles erfarenhet och kunskaper. Ingen skall vara viktigare än den andra utan hur informationen vägs samman skall bero på sammanhanget och de resurser som finns tillgängliga (*ibid.*).

4.2.3 Postmodern kritik

På 1970-talet syntes allt fler tecken på att modernitetens tid gick mot sitt slut. De problem moderna ekonomier, stater och organisationer medförde fick krisartade proportioner och gav upphov till starka krav på förändringar, något som kommit att gå under betäckningen *postmodernitet* (Hargreaves 1998).

Ekonomisk expansion hade varit modernitetens lösenord. På 70-talet, påskyndad av oljekrisen, började dock den västerländska marknaden uttömmas. Samtidigt började nya industrinationer utan modernitetens strukturella ryggsäckar växa fram och det blev allt svårare för västliga ekonomier att konkurrera med dessa. Politiskt ledde ekonomins kris till en statlig kris. Statens investeringar i utbildning, sociala välfärdssystem och offentligt ägande började omvärderas. Staten framstod inte bara som dyr utan även som ineffektiv. Organisatoriskt anklagades de offentliga och privata byråkratierna för att upprätthålla ekonomisk och social orättvisa (*ibid.*).

4.2.4 Nya tolkningar av världen

Enligt Charles Taylor beror en stor del av de förändringskrav som finns av modernitetens organisationer på den instrumentella rationalitet som helt dominerat vid bedömning och planering av det organisatoriska och sociala livet. Det moderna tänket har lett till att inskränkta synsätt, linjär planering, bristande lyhördhet för klienters behov och bristande gemenskap har blivit allt synligare drag inom organisationer. De byråkratiska och komplicerade strukturer som finns kvar på institutioner från modernitetens tid stämmer dåligt överens med den postmoderna världens krav på större flexibilitet, bättre förändringsberedskap och en mer decentraliserad styrning (Hargreaves 1998).

Jean-François Lyotard hävdar att de samhällsmässiga banden alltid skapats av berättelser (Hårtveit & Jensen 2005). I och med nationernas framväxt skapades metaberättelser av religiösa, politiska och vetenskapliga slag för att bevara grundläggande föreställningar som är gynnsamma för maktavarna. Metaberättelser tränger bort allt som inte passar in i den bild man vill beskriva av verkligheten. Hårtveit och Jensen menar att detta tankesätt även kan appliceras på familjebehandling. Familjer tenderar att redigera sin historia så den passar in i den bild man vill presentera om själv för terapeuten.

Det är viktigt att vara medveten om att det moderna och det postmoderna samhällstillståndet existerar parallellt i vår samtid. Även om många av modernitetens aspekter är på tillbakagång så har inte vår generation bevittnat dess undergång (Hargreaves 1998; Lalander & Johansson 2007).

4.2.5 Familjearbete genom skiftet

Familjearbetets pionjärer började sin verksamhet kring 1950, samtidigt som sprickor dök upp i den moderna fasaden (Hårtveit & Jensen 2005). Ändå var det den modernistiska grundinställningen som präglade familjeterapin. Terapeuten ansågs vara en representant för vetenskapen, en expert som upptäckte de lagar som styrde familjesystemet, diagnostiserade det som var fel och föreslog åtgärder. Det var dock en kamp mellan olika skolor om vem som stod för sanningen om familjens funktion. Teoriernas olikheter framhävdes så mycket att likheterna blev svåra att se. Detta kulminerade i slutet av 1900-talet då det blev uppenbart att vetenskapen inte höll vad den lovade.

Hårtveit och Jensen (2005) menar att man inom familjeterapifältet stod inför ett problem, att en terapeut inte kan hänvisa till att en analys är mer rätt än en annan. Teorier blev endast en terapeuts sätt att se på en familj och den säger mer om honom än om familjen han har framför sig. Med postmoderna tankar som grund introducerades en andra ordningens cybernetik där familjeterapeuten en jämställd aktör med övriga medlemmar av det system som skall observeras och kunde omöjligt göra en objektiv observation. Terapeuten kunde däremot erbjuda en ny syn på familjens konstruerade metaberrättelser av sin verklighet, dock inte sagt att det var den riktiga (*ibid.*).

4.3 Sammanfattande reflektion

Med systemteorin som bas får uppsatsen en grund att stå på inför analysen. De olika systemteorierna är ett fundament inom familjearbete och erbjuder ett viktigt perspektiv i och med att det är många delar som påverkar ett system. Genom att se en familj som ett system skapas en insikt om att ingen familj är helt lik en annan. Det postmoderna perspektivet belyser den förändring som håller på att ske i samhället och som oundvikligt påverkar all organisationsstruktur, inklusive den sociala praktiken. Det ökade kravet på evidensbaserad inom socialt arbete kan genom postmoderna glasögon, och även systemteoriskt framstå som en paradox då familjearbete enligt detta synsätt behövs vara flexibelt.

5 Analys av resultatet

Jag kommer nu presentera min samlade empiri samt relatera den till de teoretiska perspektiv jag tidigare redogjort för. Det har gått att se tendenser av systemiskt tänkande hos alla mina intervjupersoner, oavsett om de arbetade i behandling, utredning eller med förebyggande arbete. Jag kommer även belysa tolkningar av hur familjebehandling har påverkats av förändringen från ett modern till ett postmodernt samhällstillstånd med extra fokus på den evidensbaserade praktikens paradoxer.

Då delar av min tidigare forskning kretsat kring nätverksarbete och tre av de professionella hade specifikt erfarenhet detta har jag beslutat mig för att ta upp viktiga aspekter av nätverksarbete i ett separat avsnitt.

5.1 Familjen i fokus

Likt Linderots (2006) avhandling om attityder till släktingplaceringar ger de professionella uttryck för att det skett ett fokusskifte inom svensk barnavård på senare år. Från att förut ha placerat ungdomen på institution och lämnat föräldrarna hemma fanns nu en allmänt öppnare syn gentemot det informella nätverket och mer nätverksorienterade arbetsformer. Man arbetar mer och mer med att inkludera hela familjen i behandlingsarbetet.

Det var där (på tidigare arbetsplats) jag kände: 'Vänta lite, vad händer med familjen?'

Man jobbade inte så mycket med familjerna då, det var liksom ungdomarna som placerades på olika ställen och jag blev rätt så kritisk till att man såg gjorde en förändring i den miljön de var men sedan kom de hem igen och då föll de ofta tillbaka i samma gäng och man hade inte gjort något arbete med föräldrarna under tiden, kanske för att det var så långa avstånd. (Familjebehandlare 1)

När jag började här (för 19 år sedan) så var det så att ungdomar placerades här och de var här, ett halvt, ett år, två år, ibland tre år och sedan flyttade de hem. Och man hade kontakt med föräldrarna men man arbetade inte målinriktat med dem [---] Problemet var faktiskt att när de flyttade hem flyttade de till samma miljö där föräldrarna inte var förberedda och de började få problem och så hamnade man i ganska omgående i samma mönster med familjen. (Familjebehandlare 3)

Flera professionella påpekar att det finns forskning som talar för att institutioner inte är bra för barn och att det är nödvändigt att arbeta i närmiljön för att göra en långsiktig förändring.

Alltså det är väl utifrån forskning, att man har bestämt sig för att vi verkligen skall

hålla nere så mycket som möjligt, institutioner eller HVB-hem. Sen är det klart, det finns ju, men vi försöker verkligen att se till att det inte blir det och det är väl utifrån den forskning som finns. Att det inte är så bra att ta barn ifrån deras föräldrar. Så det försöker vi så gott det går. (Familjebehandlare 2)

Samtliga kommunala socialarbetare uttryckte hur deras kommuner/stadsdelar gjort aktiva val att fokusera på familj och nätverk. Istället för institutionsvård satsar man i en kommun på tät behandling av familjen.

I socialsekreterarens kommun talar man om ett genomgående öppenvårdsperspektiv i kommunen, att man inte skall skicka iväg någon. De har en multidisciplinärt uppbyggd avdelningsstruktur med samarbete mellan olika professioner. Detta ger en möjligheten att arbeta med familjer från vaggan till graven. Man framhåller hur det finns ett barnperspektiv i arbetet. Vid utredningssituationer försöker man ta vara på de resurser som finns i nätverket. Om det till exempel finns en oro för brister i omsorgen pratar man med släktingar för att hitta stöd åt familjen där. ”Man vet att det alltid blir bättre [...] Man tittar alltid finns det någonting i nätverket som kan sköta detta” (Socialsekreterare).

Man tittar även på nätverket när det gäller placering av barn utanför hemmet. I motsats till många professionella i Linderots undersökning var socialsekreteraren tydlig med att påpeka att detta enligt lag inte är något du kan välja. Man måste titta på det direkta nätverket först och när detta inte är möjligt så går man vidare. Han menar att vid sådana tillfällen kan familjerådslag vara ett alternativ, man kan förklara sin oro för släktnätverket och snabbt se om det finns en lösning där. Även familjebehandlare 2 har goda erfarenheter av släktingplaceringar från tidigare arbeten.

Alltså där jag har varit med, där jag kan se en längre tid så har de varit väldigt, väldigt positiva. Vad jag har sett som varit väldigt bra är relationen mellan mamman eller pappan och barnet.

Flera professionella pratar om att det kan ses som en fördel att barnet finns kvar i sitt gamla system. Genom en släktingplacering blir ofta kontakten med det resterande släktnätverket naturlig och släktingarna vet var de kan vända sig i familjen för ytterligare stöd. I socialrådgivarens kommun arbetar man aktivt med att implementera ett nätverksperspektiv redan hos utredarna för att underlätta arbetet med släktnätverket: ”Tanken är ju att nätverket känner familjen bättre än socialtjänsten”. Ett liknande tankesätt uttrycktes vid införandet av familjerådslag i mitten av 90-talet samt även vid Nya Zeelands införande av FGC-modellen redan 1989.

Socialekreterarens kommun menar att ett systemiskt tänk ger ett klientperspektiv då klienten är med och lokaliserar nätverket och att nätverksmöten kan användas inom alla delar av socialtjänsten. Brist på klientperspektiv är en del av den kritik som utfärdats mot den moderna samhällsstrukturen och ett ökat nätverksarbete kan vara ett sätt för socialtjänsten att motverka detta.

Även inom de institutioner som finns verkar fokuseringen på familjebehandling ha smittat av sig. Familjebehandlare 3 berättar att om en ungdom har placerats på hans avdelning måste familjen engagera sig med familjebehandlaren. Det finns även tankar inom SiS, statens institutionsstyrelse, att börja jobba med familjearbete på vanliga behandlingsavdelningar.

Jag vet att det finns tankar om [...] avdelningar här och stort på statens institutionsstyrelse vill man arbeta med familjen mer och man tittar på hur man skall kunna utveckla det. (Familjebehandlare 3)

Samtliga verksamheter framhöll alltså en ökad fokusering på familjearbete. Forskning pekades ut som en anledning till fokusskiftet och flera använder sig av systemteorier som stöd för att arbete även måste ske i barnet och ungdomens närmiljö. Kommuner har aktivt valt att fokusera på nätverk och öppenvård. De framhåller att detta skapar ett klient- och barnperspektiv i arbetet. Ett ökat nätverksarbete kan ses som en effekt av den postmoderna kritiken på modernitetens stela strukturer (Hargreaves 1998).

5.2 Ökande krav på manualer och evidens

Ungefär samtidigt som den ökade fokuseringen på familjeperspektiv i den sociala barnvården kom även kravet på en evidensbaserad praktik (Jergerby & Sundell 2008). Evidens- och manualbaserad praktik är något som flera av de professionella tog upp. Familjebehandlare 1 pratade om att man som privat organisation, för att bli anlita igen, måste bevisa att man åstadkommer en förändring hos familjer. Därför är man noga med att följa upp och forska på sin behandling.

Jag tror att det beror på att även politikerna på den nivån börjat prata om att man skall ju, dom sakerna man köper in, dom behandlingar som finns, det måste finnas forskning på det. Evidens. För det har varit så mycket... ja som vi kallar det. Hittepå. Att det bara är saker som... man köper in och man vet inte riktigt om det fungerar eller inte.

Man måste hela tiden ställa frågan, när man sitter och diskuterar: Vänta lite, är det här bra? För oss gäller det att hela tiden att tänka på forskning. Finns det någon forskning som säger att det här är bra eller inte? [---] Så man måste hela tiden ha ett kritiskt tänkande. (Familjebehandlare 1)

I utredningssektorn har man på senare tid arbetat för en gemensam syn på barnutredningar, för att ge en mer rättvis och likvärdig bedömning i olika kommuner. Den senaste modellen för detta är BBIC, Barns Behov I Centrum.

Jag: Vem är i fokus i utredningen?

Socialekreterare: Barnet. Jag noterar att jag pekar på BBIC-triangeln. Och det har det ju ända sedan jag gick ut 93 så har det varit en strävan dit hela tiden och sen så nu har det bara kommit lite mer formalia kring det.

Socialekreteraren refererar vid ett flertal gånger under intervjun till BBIC-modellen och säger att där står vem du skall prata med för att få svar på dina frågor och när du skall prata med dem. Med kritiskt postmoderna glasögon kan, utan närmare studie av BBIC som manual, den ses som en del av det ökande kravet på evidensbaseringen. Modellen skapar en metaberrättelse som legitimerar de professionellas åsikter i ett rationellt sammanhang.

Baksidan av kravet på evidensbaserings kan vara att modeller får slåss om att uppvisa bäst resultat för att bli använda. Modeller som inte lever upp till kraven på evidensbevisning försvinner till förmån för nya, mer väldokumenterade metoder. Det ökande antalet modeller kan dock komplicera arbetet med behandlingen av familjer.

Vi är jättetrendkänsliga, man går på alla nya modeller. Nu är det min personliga åsikt men jag tycker verkligen det liksom att, det är trendkänsligt på något sätt [---] Det är ju bara att öppna alla dom här tidningarna vi får, Socionomen och alla vad dom heter. Det här liksom man ser nya modeller hit och dit. (Familjebehandlare 2)

Familjebehandlare 2 berättar att hon tidigare arbetat med MST, multisystemisk terapi, som enligt forskning fungerat bra i både USA och Norge och därför snabbt blev populär i Sverige. Här framstod metoden dock inte bättre än någon annan öppenvårdsinsats och dess effekter tonades ner. Hon menar att det inte implementerades i det svenska systemet. Till exempel fanns det inga svenska handledare utan teamet hade kontakt med en amerikansk kvinna via högtalartelefon. Detta blev tillslut ohållbart då hon höll hårt i manualen, trots att den ibland inte stämde överens med svensk lagstiftning. Familjebehandlare 2 menar att detta var synd då hon även såg mycket bra i metoden, men det hade behövts försvenskas.

Det finns även andra begränsningar i en evidensbaserad praktik. Insatserna är oftast utvärderade i en tydlig målgrupp medan verklighetens klienter ofta har mer oklart definierade problem. Det kan vara svårt att matcha rätt evidensbaserade insats till klienten (Jergeby 2008).

På SiS-institutioner är man ganska nya på att arbeta strukturerat med manualer. På avdelningen som familjebehandlare 3 är kopplad till arbetar man numera helt manualbaserat och familjebehandlingen skulle följa modellen för MST. Han menar att det dock inte alltid så enkelt att följa manualerna. Familjebehandlare 3 berättar att alla unga ungdomar som finns på avdelningen har haft ett antal misslyckade åtgärder innan institutionsvård och att ungefär hälften av de unga redan sedan tidigare erfarenheter av MST. I MST är arbetssättet väldigt manualbaserat, vad man skall göra, vad man som förälder skall göra och hur man skall arbeta för att lösa olika problem. När de träffat coacher från Norge har de varit väldigt fokuserade på manualen och nästan pratat lite med förakt mot andra former av behandlingar. Detta synsätt kan kopplas till det moderna synsättet att vetenskapen har en lösning på allt. Individens och dess problematik hamnar i skymundan.

Ledningen för SiS på nationell nivå har dock löst detta problem genom att lösa upp manuallkraven i familjearbetet.

Vi har ju inom familjeteamen, har vi faktiskt mera fria händer som tur är tycker jag för att det går inte att beskriva alla problem och förutsäga alla problem i manualer och det är bättre faktiskt att kunna ha fria händer [---] Jag är utbildad utifrån systemisk teori som tittar på själva systemet. Man arbetar med systemet, hur det ser ut och var ungdomen befinner sig och familjen och ser det som ett system och det gör de andra också. (Familjebehandlare 3)

Detta är också kritik som förts fram mot evidensbaserad praktik, att verkligheten är för komplex för att fångas in i manualer (Jergeby 2008). Flera andra professionella känner igen problemet med att passa in olika familjer i samma fack. Socialrådgivaren menar att man måste vara flexibel när man arbetar med människor då alla människor är olika. Inom familjeterapin slogs från början de moderna familjebehandlingsteorierna om vem som hade den rätta sanningen om familjens funktion (Hårtveit & Jensen 2005). Familjebehandlarna ger uttryck för att gränserna mellan dessa olika traditioner nu har suddats ut. Istället har man ett systemiskt metaperspektiv på familjens problematik och använder sedan de teorier och metoder som passar bäst i stunden.

Jag tror egentligen det beror på hur man (behandlaren) är som person för nu pratar du med mig och jag har mitt sätt att arbeta men hade du pratat med någon annan hade de sagt: nä så arbetar inte jag [---] Det är inte så strikt som det var innan. Att är man med i den strukturella skolan så har man ett sätt att vara och allt annat är fel. Men numera är det mer eklektiskt, man plockar godbitarna från allting. (Familjebehandlare 1)

Som tidigare beskrivit har den postmoderna terapeuten blivit en del av familjens system och behandlingens utformning sker utifrån terapeutens syn på familjen och dess problematik (Hårtveit & Jensen 2005).

Alltså man plockar lite här och så. För så kan ju jag säga med mig själv, alltså jag ser ju mig själv som ett jättestort verktyg som försöker och att man gått på mycket och man har såhär. Alltså så är det ju, vad passar här? (Familjebehandlare 2)

Trots att de professionella upplevt en radikal förändring av fokus för barnavård under de senaste åren verkar de inte kunna förespå en tillbakagång, familjebehandling är ingen trend. De ser dock en fortsatt utveckling av behandlingsformerna inom familjeterapin, om var och hur behandlingen är som mest effektiv.

Då är det en rätt lång trend i så fall. Jag tror att tankesättet har varit rätt styrande [---] Alltså så länge jag kan komma ihåg har det varit på det viset. Och det man visste var ju att det var så man skulle arbeta om man ville ha resultat och man visste också att skicka iväg barn gjorde oftast större skada än nytta. Det är gamla rapporter, de fanns redan på 80-talet men det var ingen som tog hänsyn till dom. (Socialsekreterare)

Det ökade kravet på evidensbaserad behandling får effekten att privata behandlingar som köps in måste bevisa sin effekt för att bli använda igen. Det blir en stor fokusering på forskning och kritiskt tänkande. För kommunal familjebehandling blir kravet inte lika stort men där kan problemet bli att arbetssätt byts ut efter det som chefer anser vara bäst just nu. Att implementera en ny modell tar tid och denna tid verkar inte alltid finnas. Det ökande antalet modeller och metoder gör det svårare att hitta rätt behandling för klienten. Manualer är ofta strikta i hur behandling skall gå till vilket skapar problem då familjer är olika. Flera professionella framhåller vikten av flexibilitet i arbete med människor. En effekt av detta är att familjebehandling i manualer har luckrats upp och blivit beroende av familjebehandlaren syn på familjens problematik. Man kan då ställa sig frågan om då behandlingen verkligen sker efter en evidensbaserad modell. Kan behandlingen bli godtycklig?

5.3 Ekonomi eller behandling

Att det finns vetenskapligt stöd för en insats är dock inte en garanti för att den kommer användas när behov finns. I en verksamhet som socialtjänsten med begränsade resurser väljs ibland insatsen utifrån ekonomiska aspekter först (Hargreaves 1998; Jergeby 2008). Familjebehandlarna beskriver en känsla av att vara det sista alternativet för behandling. Ofta har klienten haft åtskilliga, billigare åtgärder innan de remitteras till familjebehandling.

Och oftast tar dom då beslutet beroende på hur stora problemen är i familjen... Den här modellen är ju en lite större insats, den kostar mer. Tråkigt nog så är de flesta bitarna ju, det landar ju i pengar trots att det är människor. (Familjebehandlare 1)

Kommunernas sätt att hantera den ekonomiska situationen ser dock olika ut. Familjebehandlare 2 berättar att kommunen har beslutat att man verkligen skall undvika placeringar och istället ge familjebehandling: ”Allt det här med att man inte skall placera, det handlar ju också om pengar liksom.” Öppenvården och dess familjebehandling skall dessutom vara så flexibla att den kan ta emot i princip all sorts problematik.

Ja så är det. Allting alltså. Ungdomar som missbrukar, föräldrar som missbrukar, föräldrar där det kanske bara är småproblem jämfört, ja det är ju allting som vi kan få, så är det ju. (Familjebehandlare 2)

Detta skapar problem när familjebehandlingen inte ger något resultat, det finns inget tydligt steg vidare och utredarna är inte glada i att börja om med utredningsarbetet. I socialsekreterarens kommun finns ett nystartat familjebehandlingsteam som arbetar utifrån ett systemiskt perspektiv. Behandlingsteamet arbetar på samma avdelning som utredarna vilket gör det enkelt att diskutera en eventuell remiss. Här är det dock inte tänkt att teamet skall kunna jobba med all sorts problematik.

De har rätt så stora exkluderingskriterier. För att det skall vara vissa förutsättningar för att de skall kunna lyckas med att arbeta systemteoretiskt. (Socialsekreterare)

Passar inte det systemiska behandlingsteamet köper man istället in behandlingar från privata organisationer. Enligt socialsekreteraren har dessa ökat enormt i antal under de senaste åren: ”Om man tittar när jag började 93 då fanns en och två att välja på så finns det ju nu 200 att välja på.”

Att arbeta med nätverket kan vara ett sätt att minska den ekonomiska påfrestningen på socialtjänsten. Socialrådgivaren menar att:

Ett nätverksmöte ger en samlad bild snabbt och alla får veta om problemet samtidigt. Det sparar både tid och pengar för socialtjänsten som inte behöver besöka alla var för sig. (Socialrådgivare)

Vid behov av stödinsatser pekar tidigare forskning på att nätverket ofta ställer upp utan att kräva lika mycket ersättning. Den tidigare forskningen tar även upp att släktingplacerade barn ofta kostar mindre än barn i vanliga familjehem då de har mindre stödåtgärder och familjerna får mindre betalt för placeringen. Detta är dock ett val som kommunerna gör själva. Socialsekreteraren berättar att i hans kommun har man valt att betala likvärdigt för släktingplaceringar, alltså både ersättning och omkostnader.

Det kan vara riskabelt att se allt för mycket på den ekonomiska aspekten. Familjebehandling kan en dyr insats för tillfället men frågan är vad som blir dyrast i längden. Att fler kommuner startar eget familjebehandlingsteam är ett sätt att kunna erbjuda behandling för en billigare peng. Att familjebehandlare skall kunna arbeta med alls familjer kan dock bli problematiskt och vården kan bli en smula godtycklig. Familjerådslag kan fungera som ett sätt att värna om klientens rättigheter. Det visade sig i den tidigare forskningen att vid ett familjerådslag godkände ofta socialtjänsten resurser som inte hade varit på förslag innan (Sundell & Hægman 1999).

5.4 Vad är viktigt i arbete med familjer?

Socialtjänsten och familjen ritar tillsammans upp de mål som familjebehandlingen skall sträva efter och behandlingsplanen bör vara så tydlig som möjligt för att den skall vara genomförbar. Vanlig problematik i familjer är bristande föräldraförmåga och att inte kunna sätta gränser för sina barn vilket har resulterat i utåtagerande barn som blir synliga hos socialtjänsten. Vid behandling blir då fokus att ta tillbaka föräldrarollen och skapa bättre kommunikationsmöjligheter i familjen. Behandlaren kan utnyttja sin roll som en del i systemet och genomskåda ungdomens och föräldrarnas utspel och därefter återge en ny version av familjens verklighet (Hårtveit & Jensen 2005). Flera professionella talade om att de arbetade lösningsfokuserat och här kommer teorin om ekvifinalitet in (se Lundsbye et al. 2010). Terapeuten måste vara medveten om att det kan finnas flera orsaker till ett problem och det gäller att hitta vad som fungerar i den aktuella familjen. Sker samtalen separat med föräldrarna kan detta hjälpa föräldrarna att skapa en gemensam bild av situationen och hitta sätt på hur den konsekvent kan hanteras. De modellarbetande familjebehandlarna framhåller även vikten av fungera som ett stöd till familjen i arbetet med att lära sig hantera de nya synsätten. Stöd behövs både i hemmet under behandlingen

och i form av eftervård när behandlingen är slutförd för att skapa en fungerande vardag.

Ett strukturellt problem med familjearbete som belysts av flera professioner är att hitta tiden att träffas. Socialrådgivaren menar att vid nätverksarbete kan det vara svårt att få fram en passande tid då både det privata och det professionella nätverket är villiga att delta. Man kan inte få ersättning för missad tid på arbetet och professionella är ofta ovilliga att ses på kvällar. Detta är även ett problem för Familjebehandlare 1, vars modell kräver en träff med familjen varje vecka. Han menar att:

... man borde kunna få nått, lägga det som att man har ett sjukt barn. Det låter dumt att säga det så men det är ju fortfarande behandling så man på något borde få ersättning för att man missar jobb.

Ofta är just familjebehandlingsinsatserna ganska ingående och kräver en del arbete från föräldrarnas sida. Då är det viktigt att skapa en behandlingsallians, en relation.

Men jag tror absolut att relationerna är jätteviktigt. Det tror jag i all slags behandling, har man inte en viss sorts relation, att om inte den andra sidan blir nyfiken på vad du gör så kommer man ingenstans. (Familjebehandlare 3)

För att familjebehandling skall fungera så måste familjen vara motiverad att arbeta. Därför är det just mycket motivationsarbete i början av behandlingen. Flera socialarbetare uttrycker att något av det viktigaste med familjearbete att förklara processen och vad som kan bli resultatet så det köps helhjärtat av klienten. Det är dessutom viktigt för att klienten ska ha rätt förväntningar på behandlingen. Familjebehandlare 3 berättar att en större insats kan sända fel signaler till familjen.

Det finns missförstånd för att det, vad vi arbetar med [---] Vissa föräldrar har lite inställningen ibland att när den unge är placerad på institution skall vi fixa honom och sen när han kommer hem så är han klar. Då är han snäll och go och alla problemen borta men så enkelt är det inte. Man måste arbeta med familjen också.

Socialekreteraren framhäver att man även måste vara noga med att titta efter sådant som är specifikt för barnen. Han menar att det till exempel kan finnas neuropsykiatrisk problematik och då får man inte missa det och tro att allting går att hitta i systemet barnet befinner sig i. Det gäller att som familjebehandlare att ha fokus både på familjesystemet och på dess subsystem.

Flera professionella pekar på vikten av förebyggande arbete, om inte annat för att många familjeinsatser är just tidskrävande och dyra. Socialrådgivaren berättar att hennes

kommun arbetar förebyggande med att visa upp sig och berätta vad de kan göra innan problemen blir allt för stora. Hon menar att man måste hitta andra arenor att möta klienterna på, till exempel genom skolan där problem ofta märks tydligt. Med systemteoretiska begrepp måste man koppla familjesystemet till dess suprasystem och vara uppmärksam på hur de påverkar varandra.

Andra kommuner arbetar med föräldragrupper och stöd i hemmet. Här kan även nätverket vara av stor betydelse, både förebyggande i nätverksmöten, som kontaktpersoner och som stöd efter en behandling. Detta var något som flera professionella påpekade.

När man närmar sig slutet på programmet, det är då man börjar titta på vilka stöttepelare som finns efter behandlingen och då kommer ofta farföräldrar eller morföräldrar in. (Familjebehandlare 1)

I kommunen där familjebehandlare 2 arbetar har man öppen mottagning för familjer där de kan komma på stödsamtal utan journalanteckningar. Hon påpekar dock att kommuner inte gör någon vidare reklam för sig och därför kommer det inte in så många ärenden som de skulle vilja. Men hon anser det som ett viktigt steg i rätt riktning.

Vi är rätt många som tycker att det här skulle man utveckla ännu mer. Det borde vara lite enklare att komma hit alltså därför att då kunde man komma i tid. För ofta är det så att när vi får dem hit så har det hållt på i massor utav år, det har varit problem då också och man tänker tänk om vi varit där istället när det var mycket. (Familjebehandlare 2)

Familjebehandlare 2 menar även att familjebehandling inte skall vara en del av en familjs suprasystem för gott. Man måste ibland våga låta familjen stå på egna ben och då kan släkt nätverket ta över den stödjande funktionen. De ingår redan tillsammans i ett större system och genom att arbeta nätverksinriktat kan man öppna gränserna mellan de olika systemen.

5.5 Möten med familjen och dess nätverk

I socialsekreterarens kommun har man sedan länge arbetat med grundinställningen att det inom familjen finns resurser och kraft att ta ansvar. De har länge arbetat med familjerådslag och nätverksträffar. Han menar att dessa kan användas både under och efter en utredning. Under utredningen kan man titta på vilka resurser det finns i nätverket.

Jag skall inte säga att det alltid blir bra för det blir det inte men överlag så blir det bra och även om dom kommer fram till precis samma slutsatser som vi gör så är det ända,

tycker jag att det är ändå dom som har fattat beslutet och det är viktigt då dom har fått framfört sina tankar. (Socialsekreterare)

Denna fokusering på klientinflytande kan återigen kopplas till Taylors kritik av moderna organisationernas uppbyggnad som saknar lyhördhet och ses som ett sätt att motarbeta detta (Hargreaves 1998). Socialrådgivaren berättar att dennes stadsdel ganska nyligen beslutat sig för att satsa på nätverksarbete. Hon var en av de första som utbildades till nätverksledare. De nyutbildade såg möjligheterna med nätverksarbete och lyckades få med cheferna att implementera ett nätverkstänk hos socialsekreterare och övrig personal för att redan från början ta tillvara på systemets resurser. Just detta grundläggande nätverkstänk var vad familjehandlare 2 saknar i sin kommun. Hon hade tidigare arbetat som nätverksledare i en annan kommun med liknande nätverksinställning och önskade att fler hade haft denna syn nu också. Hon berättar att hon har sett otroliga saker hända på de nätverksmöten hon hållit i och tror mycket på arbetssättet. Barnen fick tydligt komma till tals, uppslutningen av nätverket har ibland varit enorm och föräldrar som knappt talat med varandra innan har hittat strategier för att samarbeta, något som förmodligen varit omöjligt utan möten med nätverket.

Alltså det är så svårt att förklara allting men det händer otroligt mycket och det var ju för att alla var med, lärarna, grannar, mormor. Det var jättemycket mer och det händer verkligen något. (Familjehandlare 2)

Även socialrådgivaren framhåller att barnet står i centrum för nätverksarbete. Hon ser gärna att barnet själv närvarar vid nätverksmötena för att värna om att dess åsikter kommer fram.

Det finns ett klientperspektiv. Nätverksledaren och ansvarig socialtjänst gör tillsammans med klienten en nätverkskarta för att ta reda på vilka som finns i nätverket och sedan är det klienten som bestämmer vilka som skall bjudas in.

I utredningssyfte kan nätverksmöten både användas i början av utredningen för att öppna upp en dialog i nätverket och när en familj varit aktuell hos socialtjänsten länge för att se hur man kan gå vidare. ”Fokus är alltid härifrån och framåt. ’Så här ser det ut nu och hur kan vi göra det bättre?’ (Socialrådgivare). Det finns en manual att följa för nätverksmöten men vad som slutligen händer på mötet är helt beroende av familjen.

Socialsekreteraren påpekar att familjerådslagen oftast hålls utifrån barnets situation. Ett råd kan hållas under en utredning för att hitta resurser eller efter för att försöka lösa den problematik som upptäckts. Han påpekar att socialtjänsten endast kommer med förslaget

om metoden, det är familjens rådslag och de styr över vem som bjuds in. Socialtjänsten kan också kalla till nätverksträff. Då är socialarbetaren ansvarig för kallelsen till mötet och denna sorts träffar används oftare i utredningssyfte. Då träffas både det professionella och personella nätverket runt ett barn.

Det verkar finnas ett visst motstånd mot nätverksarbete hos socialtjänsten som kan grunda sig i att socialsekreterarna förlorar sin kontroll över utredningarna (Sundell & Hægman 1999). Även för familjer kan nätverksarbete vara misstänksamt och många familjer tackar nej. Detta kan bero på skam av att inte kunna kontrollera situationen och vill hålla sina problem inom kärnfamiljen. Som de professionella framhållit är det därför extra viktig att förklara vad nätverksarbete verkligen handlar om, vad som kommer hända under möten och att motivera familjerna att ge metoden en chans. Med nätverksarbete kan ett tydligt klientperspektiv skapas inom barnavården och det skapas en tydlig arena för att ta vara på släktens resurser.

6 Avslutande diskussion

6.1 Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur familjenätverket används i den svenska barnvården idag. Mina centrala frågor har varit vilket fokus socialtjänsten har i svensk barnvård, hur professionella ser på arbete med familjenätverk och vad som anses vara viktigt vid arbete med familjer. Genom intervjuer med professionella som arbetar i nära samarbete med familjen inom olika organisationer har jag tagit del av några av de synsätt som finns inom utredning, öppenvård och behandling av familjer och dess nätverk. I min analys har jag sedan presenterat min samlade empiri samt reflekterat kring det jag sett med hjälp av systemteorins grundbegrepp. Jag har även belyst hur man kan tolka att familjebehandlingen har påverkats av förändringar från ett modern till ett postmodernt samhällstillstånd och den evidensbaserade praktikens paradoxer.

De professionella uttryckte i mina intervjuer en förändring i fokus i barnvården under de senaste åren. Fokus har flyttats från individen till att även inkludera de system individen befinner sig, framför allt familjen. Kommunerna strävar efter att hålla kvar den unge i sitt familjesystem och arbeta där. Vid placering utanför hemmet ligger fokus i familjearbetet på återförening av familjen. Familjearbete och arbete i närmiljön ansågs som nödvändigt för att få en varaktig förändring. Detta var dock ett stort arbete och det krävdes mycket motivationsarbete för att få med sig familjen. I nätverket kunde man hitta stöd åt familjen efter att socialtjänsten dragit sig ur. Just ett stöd var något som framhölls som viktigt av de professionella. Behandlingen var framför allt beroende av den enskilde behandlaren syn på familjens problematik samtidigt som det fanns ett ökat krav på evidensbaserad och manualanvändning. Detta framstod som en paradox i undersökningen där det framhölls ett behov av flexibilitet i arbete med familjer. Man kunde även tyda en ekonomisk paradox där en familjebehandling blev ett sista alternativ, efter att en mängd andra åtgärder prövats och misslyckats.

6.2 Avslutning

Det verkar som uppbyggnaden av det sociala arbetet är mycket beroende av kommunens egna initiativ. Intervjuerna har presenterat flera exempel på arbetsstrukturer för hur man kan arbeta med familjenätverket, alla med sina för- och nackdelar. Familjearbete kan ses som ett sätt att öka klientens inflytande vid utredning och behandling, som ett svar på den

kritik som rests mot modernitetens stela organisationsstruktur. Vid familjerådslag är klienten och dess nätverk i kontroll av behandlingsplanen och vid nätverksmöten hålls fokus vid nuet och hur situationen kan förbättras. Genom dessa slags möten öppnas en dialog upp mellan nätverk och socialtjänst vilket underlättar fortsatt samarbete. Att arbeta nätverksinriktat kan dessutom spara resurser för kommuner. Ett nätverksmöte ger snabbt information från alla inblandade. I en tid av lågkonjunktur kan detta vara ett sätt för utredningssekreterare att klara av den ökande belastningen på socialkontoren. Att titta på familjenätverket för stödåtgärder kan även det vara ett sätt att spara pengar. Vid en familjehemsplacering ser flera professionella, i likhet med tidigare forskning, det som en fördel om placering sker inom familjenätverket. Familjehemmet och ungdomen har då grundrelation till varandra och samarbetet med de biologiska föräldrarna kan underlättas.

För att nätverksarbete skall fungera är det dock viktigt att det finns en nätverksallians mellan utredning och behandling, att nätverkstänket tillämpas inom hela organisationen. Familjen måste motiveras för nätverksarbete och vara villiga att ta emot hjälp från nätverket. Enligt de professionella är ett allmänt nätverkstänk något som kommunen måste arbeta aktivt med att implementera. Familjerådslag och nätverksarbete kan även ses som ett sätt att decentralisera makten hos socialtjänsten.

Det fanns även en önskan om mer förebyggande insatser, ofta har problemen i familjen pågått i flera år innan de hamnar i familjebehandling. Kommuner måste bli bättre på att marknadsföra sig själva för att få människor att utnyttja den öppenvård som finns tillgänglig, vilket kan lösa situationer innan de blir till stora problem.

Samtliga professionella uttryckte en ökning av kravet på evidensbaserade metoder vid familjearbete. De såg dock en risk i detta i och med att alla familjer inte passar in i de manualer som finns. En familjebehandlare uttryckte även att socialt arbete har blivit för trendkänsligt. Så fort en ny modell, med bättre siffror än den gamla presenteras så byts den äldre ut. Att det finns vetenskapligt stöd för en insats betyder inte att den kommer att användas. Vad som inte får glömmas bort är att det tar tid för människor att bli vana vid nya modeller och arbetssätt. Det finns en potentiell risk att man förkastar modeller som inte lever upp till förväntningarna för fort.

Då det sociala arbetet i Sverige byggdes upp under modernitetens storhetstid har staten tagit på sig mer och mer av ansvaret för hur välfärden skall utformas. Kravet på evidensbaserad och manualer att följa för likvärdig behandling kan ses som effekter av den moderna världens tilltro till vetenskapen. I takt med att den postmoderna kritiken har

fått gehör i samhället har detta även smittat av sig på familjebehandlingen. Manualer och evidens är fortfarande viktiga inslag i arbetet men till skillnad från andra länder, till exempel Norge, verkar det också finnas en ökad acceptans för ett flexibelt bemötande av familjen. Den andra ordningens cybernetik lyser igenom i familjebehandling där behandlarens tankar blir vad som styr själva behandlingen. Teorier blandas och lösningar skraddarsys för att passa den speciella familjens situation och problematik. Flera professionella uttryckte hur de använde sig själva som verktyg och blandade den teoretiska kunskap de hade för att bäst bemöta klienten.

Av de tio kommuner som deltog i försöksverksamheten med familjerådslag är det idag, enligt deras hemsidor, endast två som fortfarande arbetar aktivt med modellen. En kritik som fanns mot försöksverksamheten var att socialsekreterarna inte fick tillräckligt stöd i arbetet med att implementera modellen. För att en ny metod ska få genomslagskraft krävs mer än att initiativet kommer uppifrån. Socialarbetarna själva måste tro på det nya arbetssättet för att kunna motivera klienten till att vilja prova modellen. Jergeby och Sundell (2008) menar att insatser många gånger inte tycks ha blivit förankrade hos klienterna, vilket bland annat medför att insatserna avbryts i förtid. Ofta är beslutet om insats mycket upp till socialsekreteraren och om denna inte kan se metodens användning i det dagliga arbetet kommer den heller inte föreslå den till klienten.

6.2.1 Egna reflektioner

Jag tycker mig se en potential i svenskt familjearbete men det finns fortfarande arbete kvar att göra, framför allt i de professionellas inställningar. I bästa fall betyder den kommunala uppbyggnaden i den svenska barnvården att man kan behålla de positiva delarna av den moderna organisationsstrukturen men med ett mer flexibelt bemötande av klienter och deras problematik. Det verkar finnas en vilja att öppna upp synen på familjen och dess nätverk och välkomna de resurser som nätverket kan erbjuda. Arbetet måste dock ske i alla delar av organisationsstrukturen och det måste få ta tid och resurser. Det motstånd jag tycker mig se mot nätverksarbete kan bero på socialarbetares utsatta situation. Att ge makt till familjnätverket betyder att du som utredare förlorar lite av kontrollen men skulle någon hända skulle du få stå till svars för besluten inför chefer och allmänhet. Det kan också vara farligt med en allt för stor fokusering på familjen då familjebehandling inte kan förväntas hantera all sorts problematik. Individer är olika och det sociala arbetet behöver vara flexibelt. Jag tycker mig se en lucka mellan institutionsvård och familjearbete. Vad denna lucka skall fyllas med är dock upp till någon annan att undersöka.

7 Referenser

- Andersson, B. & Bjerkman, A. (1999) *Mellan myndighet och familj – en kvalitativ undersökning av familjerådslag i Sverige*. FoU-rapport 1999:27. Stockholms stad: Forskning- och Utredningsenheten.
- Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Eliasson, M. (2004) ”Socialen struntar i lagen om släktingplacering” (elektronisk), *NKRM - Nordiska Kommittén för Mänskliga Rättigheter*
<http://www.nkrm.org/socialen_struntar_i_lagen_om_slaktingplacering.htm> (2010-05-03)
- Forsberg, G. & Wallmark, J. (1998) *Nätverksboken: om mötets möjligheter* Stockholm: Liber.
- Grant, C. (1997) ”Många fosterbarn hamnar i en vakuumexistens.” *SOCIONOMEN*, 4, 25-28.
- Gustafsson, A. (2009) ”Kärnfamiljen går först i kön” (elektronisk), *SvD – Svenska Dagbladets nätupplaga* < http://www.svd.se/nyheter/inrikes/karnfamiljen-gar-forst-i-kon_4007769.svd> (2010-06-07)
- Hargreaves, A. (1998) *Läraren i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Hægman, U. & Yvonne Sjöblom (2000) *Familjerådslag*. Lund: Studentlitteratur
- Hårtveit, H. & Jensen, P. (2005) *Familjen plus en – En resa genom familjeterapins praktik och idéer*. Stockholm: Mareld.
- Jergeby, U. & Sundell, K. (2008) ”Evidensbaserat socialt arbete”. I Ulla Jergeby, (red.): *Evidensbaserad praktik i socialt arbete*. Stockholm: Gothia förlag. ISM – Socialstyrelsen.
- Lalander, P. & Johansson, T. (2007) *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Linderot, S. (2006) *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan: en studie kring familjehemsplaceringar - lagstiftning, attityder och handläggning inom socialtjänsten*. Lund: Socialhögskolan.

Lundsbye, M, Sandell, G, Währborg, P, Fälth, T. & Holmberg, B. (2010) *Familjeterapins grunder: ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. Stockholm: Natur & Kultur.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

New Zealand Legislation (1989) "Child, Youth and Their Families Act 1989" (elektronisk), *New Zealand Acts, Bills, and Regulations*
<<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/0024/latest/DLM147088.html>> (2010-05-05)

Schjødt, B. & Egeland, T.A. (2007) *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

SoL (2001:453) Socialtjänstlagen. Sveriges lagar 2008

Sundell, K. & Hæggman, U. (1999) *Familjerådslag i Sverige – en utvärdering av Svenska kommunalförbundets försöksverksamhet*. FoU-rapport 1999:1. Stockholms stad: Forskning- och Utredningsenheten.

Ryburn, M.(1994) "Beslutsfattande i familjen och släkten – en ny modell för barnavården." *SOCIONOMEN – forskningssupplement*, 4, 25-31.

Vetenskapsrådet. (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilaga 1 - Informationsbrev

Mitt namn är Elinor Nilsson och jag läser sjätte terminen på Socialhögskolan vid Lunds universitet. Jag ska under denna termin skriva en kandidatuppsats i socialt arbete. I uppsatsarbetet ska jag fördjupa mig i en frågeställning som jag tycker är intressant och vill veta mer om.

Jag har valt att undersöka familjenätverkets betydelse i det sociala arbetet med barn och unga och socialarbetares attityder till familjearbete och släktnätverk. Intresset för familjenätverk väcktes under min praktiktermin på ett socialkontor i Nya Zeeland, ett land där familjen och dess nätverk står i fokus för arbetet.

Jag kommer att använda mig av kvalitativa intervjuer som metod och har tänkt intervjua socialsekreterare som arbetar med utredning av barn och unga i behov av stöd. Jag är intresserad av erfarenheter av familjearbete och upplevelser om familjenätverkets betydelse i utredningsarbete med barn och unga.

Intervjuerna beräknas ta ca en timme och kommer äga rum på Socialhögskolan i Lund alternativt annan önskad plats, t ex socialsekreterarens arbetsplats. Med tillåtelse kommer intervjuerna spelas in för att lättare kunna hanteras under uppsatsarbetet. I uppsatsen kommer ingen individ eller arbetsplats vara identifierbar. Citat kan komma att användas, men utan namngivning. För att bevara anonymiteten kommer intervjuerna att förstöras när uppsatsen är godkänd. Som intervjuperson har man rätt att när som helst avbryta sitt deltagande i undersökningen utan att ange något skäl.

Jag vore tacksam om ni ville vara med och dela med er av era åsikter och erfarenheter alternativt vidarebefordra denna information till andra anställda.

Om du har några frågor får du gärna kontakta mig via telefon eller mejl.

Med vänliga hälsningar

Elinor Nilsson

Handledare för uppsatsen är Agneta Hedblom, e-mail:

Bilaga 2 - Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

- Utbildning
- Antal år som yrkesverksam inom socialt arbete
- Antal år på nuvarande tjänst (gjort innan)

Om behandling – hur arbetar man med familjen?

- Hur hamnar en familj i behandlingen? Socialtjänst? Kontakt själv?
- Vad kan ni erbjuda klienter?
- Var ligger fokus i er behandling?
- Har ert fokus förändrats med tiden?
- Hur går behandlingsprocessen till?
- Vad anses vara målet i behandlingen?
- Bygger behandlingen på teorier? Hur speglar det sig?

Om behandlingsarbete med familjer

Hur tror du utredare tänker när de sänder familjer till er? Vad hoppas de på?

Hur är er relation till socialtjänsten?

Brukar ungdomarna ha genomgått annan behandling innan?

Vilka arbetar man med? Endast kärnfamilj? Barnet? Syskon?

Vad ser du för fördelar med familjebehandling? Nackdelar?

Vanliga utmaningar i familjearbete?

Om familjen – syn och fokus

- Har ni en annan syn på familj än socialtjänsten/behandling?
- Har familjen olika syn på socialtjänst och behandling?
- Hur upplever du det att arbeta med familjen? → Positivt/negativt
- Vad är viktigast anser du i familjearbete?

Om den utvidgade familjen – nätverket – syns det i utredning/behandling?

- Kan ni använda släkt eller nätverk i ert arbete?
- Vad tänker du om familjenätverk, vem ingår?
- Hur får man kunskap om nätverket, anhöriga och närstående?
- Används familjenätverket som stöd åt barn och unga? Utveckla...
- Finns det strukturella hinder för nätverksarbete?
- Vem litar du på om information om barnet går isär? Familjen, släkten, myndigheter?